

درس یازدهم: (دوران متأخر)

خلاصه مطالب درس یازدهم

✓ اگر از آغاز ظهور اسلام تا ابتدای حکومت صفویان را دوره متقدم بدانیم و از عصر صفویه تا دوره معاصر را دوره متأخر بشماریم.

✓ فلسفه، در همان ابتدای قیام به نام علم کلام داشت. دانشمندان علم کلام، که به آنها متکلمین می گویند، میخواستند از طریق عقل

و استدلال از معارف دینی دفاع کنند. بسیاری از متکلمان با فلسفه مخالف بودند و از فیلسوفان انتقاد میکردند. برخی از این انتقادهای آنقدر

شدید بود که فلسفه را پس از این سینا، در بخش هایی از جهان اسلام به رکود کشاند.

✓ البته در ایران این انتقادهای تأثیر کمتری داشت و فلسفه همچنان زنده ماند تا اینکه پس از دوره ای طولانی از کشمکش های

اجتماعی، که در پی حمله مغول پیش آمد، با آغاز حکومت صفویه، ایران به نوعی ثبات و پایداری رسید. همین امر سبب شد که

در پایتخت صفویان، یعنی صفهان، علم و دانش رونق بگیرد و فیلسوفان بزرگی ظهور کنند و فلسفه وارد مرحله جدیدی شود.

✓ میر محمد باقر مشهور به میرداماد، شیخ بهاء الدین محمد بن حسین عاملی مشهور به شیخ بهایی، میر ابوالقاسم فندرسکی مشهور

به میرفندرسکی و بالاخره، محمد بن ابراهیم قوامی شیرازی معروف به ملاصدرا و صدر المتألهین از فیلسوفان بزرگ عصر صفویه

هستند. شاگردان آنها نیز یکی پس از دیگری به مرحله استادی رسیدند و راه فلسفه را تا عصر حاضر ادامه دادند.

✓ صاحب حکمت متعالیه ملاصدرا، وی ابتدا به حلقه درس شیخ بهایی پیوست و سپس به پیشنهاد استاد، به درس فلسفه میرداماد،

که بنیان گذار حوزه فلسفی اصفهان بود، وارد شد. میرداماد که فیلسوفی مشائی بود، می خواست حکمت مشاء را با حکمت اشراق

در آمیزد و فلسفه مشائی را تفسیری اشراقی کند. مشرب این دو استاد گران قدر که علاوه بر علوم روز، در عرفان و انوار قلبی هم

از نوادر روزگار بودند، روح و جان ملاصدرا را با ذوق و عرفان نیز آشنا و دمساز کرد. در این دوره بود که صدرا به درک جدیدی از علم

و معرفت نائل شد.

✓ ملاصدرا پس از تکمیل تحصیلات و کسب مقام استادی به شیراز بازگشت و تدریس را در مدرسه خان شیراز آغاز نمود. جویندگان

علم و حکمت به سرعت گرد او جمع شدند اما دیری نپایید که رقیبان حسد ورزیدند و در صد آزارش برآمدند. او به ناچار عازم قم

شد و در یکی از روستاهای آن به نام "کهک" حدود پانزده سال از عمرش را، به تفکر و عبادت و سیر و سلوک روزگار گذرانید.

✓ **تألیفات ملاصدرا عبارتند از:** ۱- الاسفار الاربعه، که به اسفار مشهور است، دایره المعارف فلسفی ملاصدرا است. ملاصدرا در

این کتاب ضمن بیان نظر فلاسفه، نظرات ابداعی و مستقل خود را تبیین می کند. این کتاب ۱۱ لهاما ز سفر چهار مرحله ای عارفان تقسیم بندی و تنظیم شده و در نه جلد به چاپ رسیده است.

۲- شواهد الربوبیه، کتابی فلسفی است که باشیوه اشراقی تدوین یافته و از کتاب های اولیه ملاصدرا به حساب می آید. او آرا و نظرات اولیه خود را در این کتاب بیان کرده است.

۳- تفسیر قرآن، ملاصدرا دو کتاب دیگر هم درباره قرآن دارد: مفاتیح الغیب، اسرار الآیات

۴- المبدأ والمعاد، که آن را می توان خلاصه نیمی دوم اسفار دانست و شامل مباحث خداشناسی و معادشناسی است، از کتب مهم تر ملاصدرا محسوب می شود.

۵- المشاعر، کتاب کوچکی است درباره وجود و موضوعات پیرامونی آن.

۶- المظاهر الالهیه، مانند المبدأ والمعاد است، ولی در حجم کوچک تر.

۷- حدوث العالم، کتابی است درباره چگونگی خلق جهان از نظر فلسفی. ملاصدرا در این کتاب، نظر فلاسفه یونان و فیلسوفان مسلمان را نقل و نقد می کند و نظر خود را ارائه می دهد.

✓ **مشرَب فلسفی ملاصدرا:** فلسفه ملاصدرا حکمت متعالیه شیخه تکاملی دو مشرب گذشته، فلسفه مشاء و فلسفه اشراق و نیز

انس دائمی وی با وحی الهی و قرآن کریم بود. (شخصیت وجودی ملاصدرا برهان عقلی و شهود قلبی و وحی قرآنی با هم الفت یافته اند و از این الفت، فلسفه ای برآمده که سرآمد فلسفه های قبل است.)

✓ **بهره مندی ملاصدرا از عرفان و شهود یا وحی قرآنی، فلسفه او را از معیارهای پذیرفته شده در دانش فلسفه تهی نمی سازد و به عرفان**

یا کلام تبدیل نمی کند؛ زیرا وی در مقام فیلسوف می داند که میزان و ملاک فلسفی بودن یک متن یا سخن، این است که اولاً هر

مبحثی که طرح می کند، به موضوع فلسفه، یعنی موجودیما هو موجود، مربوط باشد و به آن برگردد. ثانیاً متکی بر عقل و استدلال

عقلی باشد، نه شهود قلبی و بیان نقلی.

منابع حکمت متعالیه عبارت اند از:

۱. فلسفه مشاء، به خصوص اندیشه های مستدل و قوی ابن سینا؛

۲. حکمت اشراق، اندیشه های شیخ شهاب الدین سهروردی؛

۳. عرفان اسلامی، به خصوص اندیشه های محیی الدین عربی؛

۴. تعالیم قرآن کریم و احادیث منقول از رسول خدا و ائمه اطهار علیهم السلام

✓ برخی از اصول فلسفی ملاصدرا: عبارتند از ۱- اصالت وجود ۲- وحدت حقیقت وجود ۳- تشکیک وجود ۴- حرکت جوهری

✓ اصالت وجود: این اصل بنیادی ترین اصل فلسفی ملاصدراست که بر سایر مباحث فلسفی او از قبیل رابطه علت و معلول، واجب

و ممکن، مراتب عالم هستی و حرکت تأثیر بی عمیق داشته و رنگ دیگری به آنها داده است. مفهوم وجود در میان همه اشیا مشترک است اما هر شیئی ماهیت خاص خود را دارد. لذا ماهیت، جنبه تمایز و اختلاف اشیاست و وجود، وجه وحدت آنها.

وجود ← همه اشیا عالم در بودن با هم تفاوتی ندارند (وحدت موجودات)

ماهیت ← اشیا عالم از حیث ماهیت با هم متفاوت اند (کثرت موجودات)

حال، با توجه به اینکه واقعیت خارجی یک چیز است، این واقعیت حقیقتاً مصداق مفهوم وجود است یا ماهیت؟ ملاصدرا ثابت میکند که واقعیت خارجی، مصداق مفهوم وجود است آنچه واقعیت خارجی را تشکیل می دهد، وجود است نه ماهیت، پس آنچه واقعیت خارجی را تشکیل می دهد و در خارج اصالت دارد، وجود انسان و اسب و مانند آنهاست نه ماهیت. ماهیت انسان و اسب، مفهومی است که از این وجودها انتزاع می شود.

✓ وحدت حقیقت وجود: ملاصدرا با تکیه بر اصالت وجودی گوید حال که اصالت با وجود است، و وجود هم امری واحد و وجه

مشترک همه اشیاست، پس، واقعیت خارجی امری واحد است. این حقیقت واحد همان اصل هستی اشیاست و اشیا و موجودات مختلف در حقیقت هستی با هم وحدت دارند.

✓ تشکیک وجود: وجود، حقیقتی واحد است اما این حقیقت واحد، مراتب و درجاتی عالی دارد و به اصطلاح منطق دانان،

حقیقتی مشکک است. تشکیک وجود، شدت و ضعف داشتن وجود مانند شدت و ضعف در نور است. نور، حقیقتی یگانه است اما

شدت و ضعف دارد. در عین حال، شدت و ضعف نور از حقیقت نور خارج نیست. نور از همان جهت که نور است قوی است؛ نه اینکه با چیزی ترکیب شده و قوی شده باشد و نور از همان جهت که نور است ضعیف است؛ نه اینکه با چیزی مثل تاریکی ترکیب شده و ضعیف شده باشد. زیرا تاریکی همان نبود نور است. وجود هم همین گونه است. وجود قوی با چیزی خارج از خود ترکیب نشده است، زیرا خارج از وجود، چیزی نیست، وجود ضعیف هم به همین ترتیب.

✓ حرکت جوهری عالم طبیعت: یکی از اصول و مباحث ابتکاری و بدیع ملاصدرا است.

✓ دوره معاصر فلسفه صدر: وحکمت متعالیه، پسا ز ایشان به عنوان آخرین دستاورد فلسفه اسلامی در مراکز علمی و آموزشی محور تدریس قرار گرفت. و فلاسفه بزرگ صدرایی تلاش کردند نظرات عمیق و گاه پیچیده ملاصدرا را تحلیل و تبیین کنند و به دانشجویان فلسفه آموزش دهند. تا اینکه این میراث عظیم فلسفه به روزگار معاصر رسید. در این روزگار نیز حکمایی مانند میرزا ابوالحسن رفیعی قزوینی، میرزا مهدی آشتیانی، آقامیر محمد کاظم عصّار و آقا محمد رضا قمشه ای مشعل پرفروغ حکمت راروشن نگه داشتند و به نسل امروز رساندند. از میان این فلاسفه، می توان به حوزه درس امام خمینی (ره) و علامه طباطبایی (ره) و استاد شهید مطهری (ره) اشاره کرد. در این میان این فلاسفه، حکیم بزرگ دوره معاصر استاد علامه سید محمد حسین طباطبایی بزرگترین شخصیت فلسفی معاصر و وارث حکمای بزرگ اسلامی است.

✓ نتیجه تدریس علامه طباطبایی (ره) در قم تربیت تعداد زیادی شاگرد بود که با علوم عقلی آشنا بودند. مسائل فکری روز را می دانستند و برای ایجاد یک تحول فکری و فرهنگی پیش قدم شده بودند؛ شاگردانی مانند استاد شهید مطهری، شهید دکتر بهشتی، شهید دکتر باهنر، آیت الله جوادی آملی، آیت الله حسن زاده آملی و آیت الله مصباح یزدی.

✓ تأثیر فرهنگی و فعالیت علمی علامه طباطبایی در زمانی آغاز شد که اندیشه های جدید و مکتب های فلسفی از اروپا به ایران آمده بودند و تفکرات ماتریالیستی و مکتب مارکسیسم در حال گسترش در ایران بود. وی ابتدا جلساتی با حضور طلب با استعداد تشکیل داد و به نقد مبانی فلسفه های جدید و به خصوص مارکسیسم اقدام کرد. حاصل این مباحث کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم است که با شرح و پاورقیهای استاد شهید مطهری در پنج جلد انتشار یافته است. علامه در این کتاب نه تنها ارکان ماتریالیسم را نقد می کند بلکه یک دوره فلسفه اسلامی را به گونه ای ارائه می دهد که پاسخ گوی مسئله های روز هم باشد.

✓ علامه طباطبایی صاحب اثرگران قدری است و آن، کتاب تفسیرالمیزان است که در بیست جلد و در مدت بیست سال تألیف شده است.

✓ نکات توضیحی:

- ✓ علم لدنی علمی است که از طریق آموزش و کلاس درس حاصل نمی شود بلکه بدون واسطه از جانب خدا به کسی که در بندگی و عبودیت مراتبی را پیموده و به شایستگی کافی رسیده است، الهام و اشراق می شود.
- ✓ در منطق، مفهوم کلی بر دو قسم است: متواطی و مشکک؛ مثلاً مفهوم انسان را که بر افراد خود به نحو یکسان صدق می کند، متواطی می نامند. اما مفهوم سفیدی یا شیرینی را که بر افراد خود به نحو یکسان صدق نمی کند بلکه دارای شدت و ضعف است، مشکک می گویند.

نمونه سوالات

@ جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید:

- ۱- از آغاز ظهور اسلام تا ابتدای حکومت صفویان رادوره است. و از عصر صفویه تا دوره معاصر را دوره می باشد.
- ۲- فلسفه، در ابتدا رقیبی به نام داشت و می خواستند از طریق عقل و استدلال از معارف دینی دفاع کنند.
- ۳- به دانشمندان علم کلام، می گویند.
- ۴- برخی از این انتقادهای متکلمان آن قدر شدید بود که فلسفه را پس از در بخش هایی از جهان اسلام به رکود کشاند.
- ۵- در انتقادهای متکلمان تأثیر کمتری داشت و فلسفه همچنان زنده ماند.
- ۶- دونفر از فیلسوفان بزرگ عصر صفویه هستند.
- ۷- ملاصدراد اصفهان ابتدا به حلقه درس پیوست. سپس به پیشنهاد استاد، به درس فلسفه وارد شد.
- ۸- بنیان گذار حوزه فلسفی اصفهان، بود او فیلسوفی مشائی بود، می خواست حکمت مشاء را با در آمیزد.
- ۹- مشرب دو استاد گراندرد، میرداماد و ملاصدرا، علاوه بر علوم روز، در هم از نوادر روزگار خود بودند.
- ۱۰- ملاصدرا پس از تکمیل تحصیلات و کسب مقام استادی به بازگشت و تدریس را در آغاز نمود.
- ۱۱- ملاصدرا در کتاب ضمن بیان نظر فلاسفه، نظرات ابداعی و مستقل خود را تبیین می کند.
- ۱۲- شواهد الربوبیه، کتابی فلسفی است که با تدوین یافته و از کتاب های اولیه ملاصدرا به حساب می آید.
- ۱۳- موضوع بحث دو کتاب و ملاصدراد درباره قرآن می باشد.
- ۱۴- کتاب المبدأ والمعاد، ملاصدرا را می توان خلاصه نیمه دوم دانست.
- ۱۵- کتاب المشاعر، ملاصدرا، کتاب کوچکی است درباره آن.
- ۱۶- حدوث العالم، ملاصدرا، کتابی است درباره از نظر فلسفی.
- ۱۷- فلسفه ای که ملاصدرا بنیان گذاشت و آن را رسماً نامید.
- ۱۸- در شخصیت وجودی ملاصدرا با هم الفت یافته اند و از این الفت، فلسفه ای برآمده که سرآمد فلسفه های قبل است.
- ۱۹- بهره مندی ملاصدرا از عرفان و شهودیاوچی قرآنی، فلسفه او را از معیارهای پذیرفته شده در دانش فلسفه تهی نمی سازد و به یا تبدیل نمی کند.
- ۲۰- ملاصدراد مقام یک فیلسوف می داند که میزان و ملاک فلسفی بودن یک متن یا سخن، این است که هر مبحثی که طرح می کند، به یعنی مربوط باشد و به آن برگردد.

- ۲۱- ملاصدرا در مقام یک فیلسوف می داند که میزان و ملاک فلسفی بودن یک متن یا سخن این است که هر مباحثی که طرح می کند نه شهود قلبی و بیان نقلی.
- ۲۲- ملاصدرا اصل میزان و ملاک فلسفی بودن یک متن یا سخن که متکی بر عقل و استدلال عقلی است، نه شهود قلبی و بیان نقلی را در کتاب، مراعات کرده است.
- ۲۳- منابع حکمت متعالیه ملاصدرا عبارتند از: و (دومورد به اختیار)
- ۲۴- اصل، بنیادی ترین اصل فلسفی ملاصدراست.
- ۲۵- اصل اصالت وجود، بر سایر مباحث فلسفی اوز قبیل و تأثیری عمیق داشته و رنگ دیگری به آنها داده است.
- ۲۶- ملاصدرا طی مباحث مفصلی ثابت می کند که واقعیت خارجی، مصداق مفهوم است.
- ۲۷- به نظر ملاصدرا، از هر چیز خارجی دو مفهوم و به ذهن متبادر می شود.
- ۲۸- به نظر ملاصدرا، آنچه واقعیت خارجی را تشکیل میدهد در خارج اصالت دارد، نه ماهیت، مفهومی است که از این وجودها می شود.
- ۲۹- به نظر ملاصدرا همان اصل هستی اشیاست و اشیا و موجودات مختلف در حقیقت هستی با هم وحدت دارند.
- ۳۰- نظریه وحدت حقیقت وجود ملاصدرا این است که حقیقت واحد همان اشیا و موجودات مختلف در با هم وحدت دارند.
- ۳۱- به نظر ملاصدرا وجود، حقیقتی واحد است اما این حقیقت واحد، مراتب و درجاتی عالی دارد و به اصطلاح منطقدانان، است.
- ۳۲- بر اساس نظریه ملاصدرا، شدت وضع داشتن وجود مانند شدت وضع در نور است. نور، حقیقتی یگانه است اما شدت و ضعف دارد.
- ۳۳- علاوه بر اصول فلسفی ملاصدرا، اصول و مباحث ابتکاری و بدیع دیگری مانند " " عالم طبیعت را دارد.
- ۳۴- از فلاسفه بزرگ صدرایی معاصرین روزگاری توان به حکمایی مانند اشاره کرد: (دو نفر به اختیار)
- ۳۵- از میان فلاسفه بزرگ صدرایی معاصرین روزگار، حوزه درس در رقم یکی از پررونق ترین حوزه های فلسفی بود.
- ۳۶- یکی از شخصیت های فلسفی معاصر، بود که سال ها از محضر درس استفاده کرده و پایه های فلسفی خود را استوار ساخته بود.
- ۳۷- استاد علامه بزرگ ترین شخصیت فلسفی معاصر و وارث حکمای بزرگ اسلامی است.
- ۳۸- نتیجه تدریس علامه طباطبایی در رقم تربیت تعداد زیادی شاگرد بود مانند: ۱- ۲-
- ۳۹- فعالیت علمی علامه طباطبایی در زمانی آغاز شد که اندیشه های جدید و مکتب های فلسفی از اروپا به ایران آمده بودند و تفکرات و مکتب در حال گسترش در ایران بود.
- ۴۰- بر کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم استاد شهید مطهری شرح و پاورقی های در پنج جلد نوشت.
- ۴۱- علامه در کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم نه تنها ارکان را نقد می کند بلکه یک دوره را به گونه ای از آنه می دهد که پاسخ گوی مسئله های روز هم باشد.
- ۴۲- یکی از فلاسفه بزرگ اروپایی به نام بعد از اطلاع از مقام علمی علامه طباطبایی، در جلسات متوالی و مکرری به حضور ایشان رسید.
- ۴۳- علامه طباطبایی صاحب اثر گران قدری دیگری است به نام کتاب که در بیست جلد و در مدت بیست سال تألیف شده است.
- ۴۴- صدر المتألهین در مکتب فلسفی خویش سه طریق برهان عقلی، و را با هم ترکیب نموده و شیوه ای یگانه در تحقیق فلسفی بوجود آورده است.
- ۴۵- فلسفه ای صدر المتألهین بنیان گذاشت، نام دارد. (نهایی دی ماه ۹۸)

- ۴۶- پیروان اصالت ماهیت رانتيجه‌انتزاع ذهن می دانند. (نهایی دی ماه ۹۸)
- ۴۷- وجودطبق نظر ملاصدرا مفهوم دارای اصالت است، درحالی که مفهوم اعتباری می باشد. (نهایی دی ماه ۹۷)
- ۴۸- طبق نظر ملاصدرا مفهوم اصیل است، و مفهوم اعتباری می باشد. (نهایی شهریور ماه ۹۸)
- ۴۹- طرفداران اصالت وجود ، ماهیت را نتیجه‌ انتزاع ذهن وامری می دانند. (نهایی خرداد ماه ۹۸)

@ جواب ها:

- ۱- متقدم / متأخر ۲- علم / کلام / متکلمین ۳- متکلمین ۴- ابن سینا ۵- ایران ۶- (میرمحمدباقر مشهور به میرداماد، شیخ بهاءالدین محمدبن حسین عاملی مشهور به شیخ بهایی، میرابوالقاسم فندرسکی مشهور به میرفندرسکی و بالاخره، محمدبن ابراهیم قوامی شیرازی معروف به ملاصدرا و صدر المتألهین) دونفر به اختیار ۷- شیخ بهایی / میرداماد ۸- میرداماد / حکمت اشراق ۹- عرفان و انوار قلب ۱۰- تبریز / مدرسه خان شیراز ۱۱- الاسفار الاربعه ۱۲- شیوه اشراقی ۱۳- مفاتیح الغیب / اسرار الآیات ۱۴- اسفار ۱۵- وجود و موضوعات پیرامونی ۱۶- چگونگی خلق جهان ۱۷- حکمت متعالیه / برهان عقلی و شهود قلبی و وحی قرآنی ۱۹- عرفان / کلام ۲۰- موضوع فلسفه / موجود بما هو موجود ۲۱- متکی بر عقل و استدلال عقلی ۲۲- اسفار ۲۳- (فلسفه مشاء، حکمت اشراق، عرفان اسلامی و تعالیم قرآن کریم و احادیث (دومورد) ۲۴- اصالت وجود ۲۵- رابطه علت و معلول / واجب و ممکن / مراتب عالم هستی و حرکت ۲۶- وجود ۲۷- وجود / ماهیت ۲۸- وجود / ماهیت / انتزاع ۲۹- وحدت حقیقت وجود ۳۰- اصل هستی / حقیقت هستی ۳۱- حقیقتی مشکک ۳۲- تشکیک وجود ۳۳- حرکت جوهری ۳۴- میرزا ابوالحسن رفیعی قزوینی، میرزا مهدی آشتیانی، آقا میرمحمد کاظم عصار و آقا محمد رضا قمشه ای ۳۵- امام خمینی (ره) ۳۶- استاد شهید مطهری / امام خمینی ۳۷- سید محمد حسین طباطبایی ۳۸- شهید مطهری / شهید دکتربهشتی / شهید دکترباهنر / آیت الله جوادی آملی / آیت الله حسن زاده آملی و آیت الله مصباح یزدی ۳۹- ماتریالیستی / مارکسیسم ۴۰- علامه طباطبایی ۴۱- ماتریالیسم / فلسفه اسلامی ۴۲- هانری کربن ۴۳- تفسیر المیزان ۴۴- شهود قلبی - وحی قرآنی ۴۵- حکمت متعالیه ۴۶- وجود ۴۷- وجود / ماهیت ۴۸- وجود / ماهیت ۴۹- اعتباری

* گزاره‌های زیر را با واژه صحیح و غلط مشخص کنید:

- ۵۰- برخی از متکلمان با فلسفه مخالف بودند و از فیلسوفان انتقادی کردند.
- ۵۱- برخی از این انتقادهای متکلمان آن قدر شدید بود که فلسفه را پس از ابن سینا، دربخش هایی از جهان اسلام به رکود کشاند.
- ۵۲- در پایتخت صفویان، تبریز، علم و دانش رونق گرفت و فیلسوفان بزرگی ظهور کردند. و فلسفه وارد مرحله جدیدی شود.
- ۵۳- از فیلسوفان بزرگ عصر صفویه می توان به سهروردی مشهور به شیخ اشراق و محمدبن ابراهیم قوامی شیرازی معروف به ملاصدرا اشاره کرد.
- ۵۴- میرداماد که فیلسوفی مشائی بود، می خواست حکمت مشاء را با حکمت اشراق در آمیزد و فلسفه مشائی را تفسیری اشراقی کند.
- ۵۵- مشرب شیخ بهایی و ملاصدرا دو استاد گران قدر علاوه بر علوم روز، در عرفان و فلسفه هم از نوادر روزگار بودند.
- ۵۶- روح و جان ملاصدرا با ذوق و عرفان آشنا و دمساز شد. در این دوره ملاصدرا به درک جدیدی از علم و معرفت نائل شد.
- ۵۷- ملاصدرا مدرسه کهک را به کانون اصلی علوم عقلی در ایران تبدیل کرد.
- ۵۸- الاسفار الاربعه، که به اسفار مشهور است، دایره المعارف فلسفی ملاصدراست.
- ۵۹- کتاب شواهد الربوبیه، بالهام از سفر چهار مرحله ای عارفان تقسیم بندی و تنظیم شده و در نه جلد به چاپ رسیده است.
- ۶۰- ملاصدرا آرا و نظرات اولیه خود را در کتاب شواهد الربوبیه بیان کرده است.
- ۶۱- المشاعر از کتب مهم تر ملاصدرا محسوب می شود.
- ۶۲- کتاب المبدأ والمعاد ملاصدرا شامل مباحث خداشناسی و معادشناسی است.
- ۶۳- کتاب المظاهر الالهیه ملاصدرا، مانند کتاب شواهد الربوبیه است، ولی در حجم کوچک تر.

۶۴- ملاصدرا در کتاب حدوث العالم، نظر فلاسفه یونان و فیلسوفان یونانی را نقل و نقد می کند و نظر خود را ارائه می دهد.
۶۵- حکمت متعالیه نتیجه تکاملی دومشرب، "فلسفه اشراق" و "فلسفه مشاء" و نیز انس دائمی وی با وحی الهی و قرآن کریم بود.
۶۶- در شخصیت وجودی ملاصدرا برهان عقلی و شهودی با هم الفت یافته اند و از این الفت، فلسفه ای برآمده که سرآمد فلسفه های قبل است.

۶۷- بهره مندی ملاصدرا از عرفان و شهودی با وحی قرآنی، فلسفه او را از معیارهای پذیرفته شده در دانش فلسفه تهی می سازد.

۶۸- به نظر ملاصدرا میزان و ملاک فلسفی بودن یک متن یا سخن، به روش فلسفه، مربوط است و به آن برمی گردد.

۶۹- به نظر ملاصدرا میزان و ملاک فلسفی بودن یک متن یا سخن، متکی بر عقل و استدلال عقلی باشد، نه شهود قلبی و بیان نقلی.

۷۰- اصل تشکیک وجود ملاصدرا بر سایر مباحث فلسفی او مانند رابطه علت و معلول تأثیری عمیق داشته و رنگ دیگری به آنها داده است.

۷۱- مفهوم وجود در میان همه اشیا مشترک است اما هر شیئی ماهیت خاص خود را دارد.

۷۲- به نظر ملاصدرا وجود، جنبه تمایز و اختلاف اشیا است و ماهیت، وجه وحدت آنها.

۷۳- به نظر ملاصدرا آنچه واقعیت خارجی را تشکیل می دهد، وجود است نه ماهیت.

۷۴- ملاصدرا با تکیه بر اصالت وجودی گوید وجود امری واحد و وجه مشترک همه اشیا است، پس واقعیت خارجی امری متنوع است.

۷۵- هر چند وجود، حقیقتی واحد است، اما این حقیقت واحد، شدت و ضعف دارد.

۷۶- مفهوم وجود، حقیقتی واحد است، پس مفهوم وجود مشترک وجودی است.

۷۷- تشکیک وجود، شدت و ضعف داشتن وجود مانند شدت و ضعف در نور است. نور، حقیقتی یگانه است اما شدت و ضعف دارد.

۷۸- در حکمت متعالیه، «غیر وجود» (همانند عدم نور) نیستی است و «نیستی» چیزی نیست که با «هستی» قابل ترکیب باشد.

۷۹- فلسفه صدرای از ملاصدرا به عنوان اولین دستاورد فلسفه اسلامی در مراکز علمی و آموزشی محور تدریس قرار گرفت.

۸۰- شخصیت های فلسفی معاصر، قبل از حضور در درس علامه طباطبائی، سال ها از درس های فلسفی امام بهره می بردند.

۸۱- حضرت امام خمینی (ره) در تدریس حکمت متعالیه، بسیاری از مباحث صدر المتألهین را با قریحه ای بی نظیر چنان تفسیر عرفانی می کرد که گاه از سطح بیان ملاصدرا فراتر بود.

۸۲- امام خمینی (ره) در طرح مسائل فلسفی و ربط حکمت متعالیه با اصول فلسفی استعدادی کیم نظیر داشت و گاه به نکاتی کاملاً تازه اشاره می کرد.

۸۳- فعالیت علمی علامه طباطبائی در زمانی آغاز شد که اندیشه های جدید اروپایی، تفکرات ماتریالیستی و داروینستی در حال گسترش در ایران بود.

۸۴- کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم اثر استاد شهید مطهری است.

۸۵- علامه طباطبائی در کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم فقط ارکان ماتریالیسم را نقد می کند.

۸۶- کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم علامه طباطبائی علاوه بر نقد ماتریالیسم، یک دوره فلسفه اسلامی است.

۸۷- حاصل ملاقات های مکرر علمی و فلسفی هانری کربن با علامه طباطبائی کتاب شیعه است.

۸۸- از دیدگاه صدر المتألهین برهان عقلی مجرد از کشف و شهود عرفانی به حقیقت راه نمی برد.

۸۹- حکمت متعالیه فلسفه ای التقاطی است و در آن شیوه ذوقی و عقلی درهم آمیخته شده است.

۹۰- مهمترین اثر علامه طباطبائی کتاب شیعه است.

۹۱- در کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم، علامه طباطبائی (ره) مباحثی را طرح کرد که در فلسفه اسلامی تازگی داشت.

@جوابها: ۵۰-غ ۵۱-ص ۵۲-غ ۵۳-غ ۵۴-ص ۵۵-غ ۵۶-ص ۵۷-غ ۵۸-ص ۵۹-غ ۶۰-ص ۶۱-غ ۶۲-ص
 ۶۳-غ ۶۴-غ ۶۵-ص ۶۶-غ ۶۷-غ ۶۸-غ ۶۹-ص ۷۰-غ ۷۱-ص ۷۲-غ ۷۳-ص ۷۴-غ ۷۵-ص ۷۶-غ
 ۷۷-ص ۷۸-ص ۷۹-غ ۸۰-ص ۸۱-ص ۸۲-غ ۸۳-غ ۸۴-غ ۸۵-غ ۸۶-ص ۸۷-ص ۸۸-ص ۸۹-غ ۹۰-غ ۹۱-ص

@گزینه صحیح را انتخاب کنید:

۹۲- به نظر ملاصدرا، برهانی عقلی و شهود عرفانی بدون تطبیق بر کدام مورد به چشمه های زلال حقیقت منتهی نمی شود؟

(۱) وحی قرآنی و بیشتن عرفانی و ذوقی (۲) دانش عقلی و نقلی و عرفانی

(۳) وحی قرآنی و سنت نبوی و معارف امامان (۴) حدیث و علم حضوری و معلوم بالذات

۹۳- بر طبق نظریه اصالت وجود کدام گزینه در مورد ماهیت صحیح است؟

(۱) ماهیت نتیجه انتزاع ذهن از وجود است (۲) وجود نتیجه انتزاع ذهن از ماهیت است

(۳) وجود حد ماهیت و منتزع از آن است (۴) ماهیت واقعیت دارد و در خارج وجود دارد

۹۴- کدام گزینه صحیح است؟

(۱) ماهیات، کثیر و مختلف اند اما وجود امری واحد و مشترک است.

(۲) ملاک نیازمندی معلول به علت از نظر متکلمین «امکان ذاتی» است.

(۳) هر موجودی از آن جهت که بهره‌ای از وجود دارد، نشانه‌ای از وجود متناهی است.

(۴) به نظر ملاصدرا، وجود اشیاء اعتباری و ماهیت آنها اساساً امری اعتباری است.

۹۵- «تشکیک وجود» یعنی چه؟

(۱) حقیقت وجود یکی نیست.

(۲) حقیقت وجود یکی است ولی موجودات متفاوتند.

(۳) حقیقت وجود یکی است ولی موجودات در شدت و ضعف و متفاوتند.

(۴) هر موجودی حقیقتی متفاوت با موجودات دیگر دارد.

۹۶- کسانی که به اصالت وجود اعتقاد ندارند معتقدند

(۱) ماهیت نتیجه انتزاع ذهن است. (۲) وجود نتیجه انتزاع ذهن است.

(۳) ماهیت و وجود در ذهن یکی است. (۴) واقعیت خارجی ما به ازای وجود است.

۹۷- اعتقاد به «اصالت وجود» منجر به کدام یک از نتایج زیر می شود؟

- ۱) سیمای جهان شبیه به یک جدول یا خانه های بی شمار خواهد بود. ۲) تمامی زاویای جهان را حقیقتی یگانه و مشترک پرمی کند.
۳) کثرت اشیاء به روشنی قابل تبیین عقلانی است. ۴) جهانی سرشار از تنوع و اختلاف تشکیل می شود.

۹۸- ابیات زیر به ترتیب به کدام یک از مبانی حکمت متعالیه ملاصدرا اشاره دارد؟

«گرچه برخیزد ز آب موجی بی شمار / کثرت اندر باشد، لیک آب بیش نیست»

«کثرت اندر وحدت است و وحدت اندر کثرت است / این در آن مضمحل بود آن اندرین پیداستی»

۱) فقر وجودی - تشکیک وجودی ۲) اصالت وجودی - وحدت موجودات جهان

۳) تشکیک وجودی - وحدت موجودات جهان ۴) تشکیک وجودی - تشکیک وجودی

@ جواب تست ها ۹۲- گزینه ۳ ۹۳- گزینه ۱ ۹۴- گزینه ۱ ۹۵- گزینه ۳ ۹۶- گزینه ۲ ۹۷- گزینه ۲ ۹۸- گزینه ۴

۹۹- نویسنده هریک از کتاب های زیر را مشخص کنید:

الف- مشاعر (نهایی دی ماه ۹۸) ۱- علامه طباطبایی

ب- اصول فلسفه و روش رئالیسم (نهایی خرداد ماه ۹۸) ۲- ملاصدرا

ج- حکمت متعالیه (نهایی خرداد ماه ۹۸) ۳- امام خمینی

۴- شهید مطهری

@ جواب ها: الف/ ۲ ب/ ۱ ج/ ۲

* پاسخ کوتاه دهید:

۱۰۰- دوره متقدم و دوره متأخر در تفکر عقلانی اسلامی به چه دوره هایی اطلاق می شود؟

می توان از آغاز ظهور اسلام تا ابتدای حکومت صفویان را دوره متقدم بدانیم و از عصر صفویه تا دوره معاصر را دوره متأخر بشماریم:

۱۰۱- حکمت متعالیه در پاسخ این سؤال که «اگر در عالم وجود وحدت حاکم است و موجودات از حیث - موجودیت حقیقت

واحدند پس اختلاف اشیاء از جهت خواص و آثار به چه چیز باز می گردد چه راه حلّی ارائه می دهد؟

"نظریه تشکیک وجود"

۱۰۲- طبق نظر ملاصدرا در قضایای از قبیل: درخت موجود است - انسان موجود است، آیا لفظ وجود به یک معنی به کار رفته است؟

در همه این قضایا کلمه «موجود» که بر وجود و بودن دلالت دارد، در معنایی یگانه به کار رفته است و تفاوتی در آن نیست،

۱۰۳- ملاصدرا بانواع خود چه روشهایی را در فلسفه خود با هم ترکیب نمود؟

سه طریق برهان عقلی و شهود قلبی و وحی قرآنی را با هم ترکیب می کند.

۱۰۴- رقیب همیشگی فلسفه کدام علم است؟

علم کلام

۱۰۵- کدام گروه با فلسفه مخالف بودند و از فیلسوفان انتقاد می کردند؟

بسیاری از متکلمان

۱۰۶- هدف متکلمان از مخالفت با فلسفه چه بود؟

می خواستند از طریق عقل و استدلال از معارف دینی دفاع کنند.

۱۰۷- چه عواملی باعث شد فلسفه بعد ابن سینا در بخش هایی از جهان اسلام به رکود کشانده شود؟

بسیاری از متکلمان با فلسفه مخالف بودند و از فیلسوفان انتقاد می کردند. برخی از این انتقادها آن قدر شدید بود که فلسفه را پس از ابن سینا، در بخش هایی از جهان اسلام به رکود کشاند.

۱۰۸- در چه سرزمینی، انتقادهای متکلمان، تأثیر کمتری داشت و فلسفه همچنان زنده ماند؟

در ایران

۱۰۹- چه عاملی سبب شد که در پایتخت صفویان (اصفهان) علم و دانش رونق بگیرد و فیلسوفان بزرگی ظهور کنند و فلسفه

وارد مرحله جدیدی شود؟

با آغاز حکومت صفویه، ایران به نوعی ثبات و پایداری رسید.

۱۱۰- دوفیلسوف مشهور از فیلسوفان بزرگ عصر صفویه را نام ببرید؟ القاب هر یک را بنویسید.

۱- میرمحمد باقر مشهور به میرداماد ۲- شیخ بهاء الدین محمد بن حسین عاملی مشهور به شیخ بهایی ۳- میرابوالقاسم فندرسکی

مشهور به میرفندرسکی ۴- محمد بن ابراهیم قوامی شیرازی معروف به ملاصدرا

۱۱۱- بنیان گذار حوزه فلسفی اصفهان چه کسی بود؟

میرداماد

۱۱۲- ملاصدرا ابتدا به حلقه درس چه کسی پیوست و سپس به پیشنهاد استاد خود، فلسفه را نزد چه کسی آموخت؟

شیخ بهایی / میرداماد

۱۱۳- میرداماد چگونه فیلسوفی بود؟ وجه کار مهمی در فلسفه انجام داد؟ (یا مشرب و روش میرداماد را بنویسید)

فیلسوفی مشائی، می خوانیت حکمت مشاء را با حکمت اشراق درآمیزد و فلسفه مشائی را تفسیری اشراقی کند.

۱۱۴- ملاصدرا پس از تکمیل تحصیلات و کسب مقام استادی به کجا بازگشت و تدریس خود را در کدام مدرسه آغاز نمود؟

شیراز/ خان شیراز

۱۱۵- چه چیز سبب شده تدریج عقل و جان ملاصدرا برای جهشی بلند در سپهر معرفت و حکمت مهیا شود و انوار حکمت بر

او تابید و الطاف الهی پیوسته بر وی جاری گردد؟

خلوت گزینی و تفکرات و تأملات عمیق و طولانی و عبادت ها و ریاضت ها

۱۱۶- آثار و تالیفات ملاصدرا را فقط نام ببرید؟

الاسفار الاربعه، شواهد الربوبیه، مفاتیح الغیب، اسرار الآیات، المبدأ والمعاد، المشاعر، المظاهر الالهیه، حدوث العالم

۱۱۷- بزرگترین اثر فلسفی ملاصدرا که به عنوان دائرة المعارف عظیم فلسفی است چه نام دارد و موضوع آن چیست؟

«اسفار اربعه» یعنی سفرهای چهارگانه نام گذاشت. به دیگر سخن، او ابواب مباحث فلسفی را با مزاجل سیر و سلوک قلبی عرفا

مطابقت داد و به آنها آهنگی یگانه بخشید.

۱۱۸- موضوع کتب مفاتیح الغیب و اسرار الآیات ملاصدرا چیست؟

تفسیر قرآن

۱۱۹- فلسفه ای که ملاصدرا بنیان گذاشت رسماً چه نامیده می شود و نتیجه چیست؟

حکمت متعالیه نتیجه تکاملی دو مشرب گذشته، فلسفه مشاء و فلسفه اشراق و نیز انس دائمی وی با وحی الهی و قرآن کریم بود.

۱۲۰- روش تحقیق حکمت متعالیه را به اختصار بنویسید؟

در شخصیت وجودی ملاصدرا برهان عقلی و شهود قلبی و وحی قرآنی با هم الفت یافته اند و از این الفت، فلسفه ای برآمده که سرآمد فلسفه های قبل است.

۱۲۱- منابع حکمت متعالیه را به اختصار بنویسید؟

۱. فلسفه مشاء، به خصوص اندیشه های مستدل و قوی ابن سینا؛ ۲. حکمت اشراق، اندیشه های شیخ شهاب الدین سهروردی؛

۳. عرفان اسلامی، به خصوص اندیشه های محیی الدین عربی ۴. تعالیم قرآن کریم و احادیث منقول از رسول خدا و ائمه اطهار (ع)

۱۲۲- بنیادی ترین اصل فلسفی ملاصدرا کدام اصل است و بر چه مباحث فلسفی تأثیری عمیق داشته و رنگ دیگری به

آنها داده است؟

اصالت وجود- از قبیل رابطه علت و معلول، واجب و ممکن، مراتب عالم هستی و حرکت تأثیری عمیق داشته و رنگ دیگری به آنها داده است.

۱۲۳- کدامیک از مفاهیم زیر با توجه به فلسفه حکمت متعالیه، مفهومی مشکک هستند؟

"انسان، سفیدی، شیرینی، وجود، کتاب، میز، نور"

جواب: سفیدی، شیرینی، وجود و نور

۱۲۴- منظور از عبارت «حقیقتی مشکک است» چیست؟

وجود مراتب و درجات مختلف دارد. اختلاف موجودات در شدت و ضعف مرتبه وجودی آنهاست ولی همه موجودات در اصل وجود با هم وحدت دارند.

۱۲۵- فلسفه صدرا و حکمت متعالیه، پس از ایشان چه نتیجه پیامدی داشت؟

به عنوان آخرین دستاورد فلسفه اسلامی در مراکز علمی و آموزشی محور تدریس قرار گرفت.

۱۲۶- از شخصیت‌های فلسفی معاصر که قبل از حضور در درس علامه طباطبایی، سال‌ها از درسهای فلسفی امام بهره

می بردند، چه کسی بود؟

شهید مطهری

۱۲۷- بزرگ ترین شخصیت فلسفی معاصر و وارث حکمای بزرگ اسلامی چه کسی بود؟

علامه طباطبایی (ره)

۱۲۸- شاگردان علامه طباطبایی (ره) را فقط نام ببرید؟

استاد شهید مطهری، شهید دکتر بهشتی، شهید دکتر باهنر، آیت الله جوادی آملی، آیت الله حسن زاده آملی و آیت الله مصباح یزدی

۱۲۹- حاصل مباحث علامه طباطبایی با طلاب با استعداد و نقد مبنای فلسفه های جدید و به خصوص مارکسیسم منجر به تالیف چه کتابی شد؟

کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم است که با شرح و پاورقی های استاد شهید مطهری در پنج جلد انتشار یافته است.

۱۳۰- اثر گرانقدر علامه طباطبایی چه نام دارد؟ و در چند سال نوشته شده و چه کسی معتقد است که: " آن در تاریخ اسلام نظیر ندارد؟"

المیزان در بیست جلد و در مدت بیست سال / شهید مطهری

۱۳۱- استادان مشهور شهید مطهری (ره) چه کسانی بودند؟

امام خمینی و علامه طباطبایی

۱۳۲- یکی اثرات فلسفی استاد مطهری را نام ببرید؟

شرح بر کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم علامه طباطبایی

۱۳۳- مهم ترین آثار فلسفی علامه طباطبایی را نام ببرید؟ (فلسفی و غیر فلسفی)

الف- فلسفی: اصول فلسفه و روش رئالیسم) ب- غیر فلسفی ۱- مهم ترین آنها تفسیر المیزان است که در بیست جلد و در مدت بیست سال خود نوشته شد ۲- شیعه

۱۳۴- کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم از چه کسی است؟ و کدام فیلسوف بر آن مقدمه و پاورقی نوشته است؟

علامه طباطبایی - استاد مطهری

۱۳۵- سه اصل از اصول فلسفی ملا صدرا را نام ببرید. (نهایی دی ماه ۹۸)

۱- اصالت وجود ۲- وحدت حقیقت وجود ۳- تشکیک وجود

۱۳۶- مهمترین کتاب فلسفی ملا صدرا که بالهام از مراحل عرفانی نگاشته شده، کدام است؟ (نهایی دی ماه ۹۸)

اسفار اربعه

۱۳۷- کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم مشتمل بر چه موضوعاتی می باشد؟ (نهایی دی ماه ۹۸)

۱- نقد ارکان ماتریالیسم (یا فلسفه های جدید) ۲- بیان یک دوره فلسفه اسلامی

۱۳۸- نویسنده کتاب "شواهد الربوبیه" کیست؟ (نهایی شهریور ماه ۹۸)

ملاصدرا

@ پاسخ کامل و تشریحی دهید:

۱۳۹- آغاز حکومت صفویه در ایران چه نتایج و پیامد مهم فلسفی به همراه داشت؟

پس از دوره ای طولانی از کشمکش های اجتماعی، که در پی حمله مغول پیش آمد، با آغاز حکومت صفویه، ایران به نوعی ثبات و پایداری رسید. همین امر سبب شد که در ریاست خت صفویان، یعنی اصفهان، علم و دانش رونق بگیرد و فیلسوفان بزرگی ظهور کنند و فلسفه وارد مرحله جدیدی شود.

۱۴۰- چه عواملی باعث شد ملاصدرا به درک جدیدی از علم و معرفت نائل شود؟

مشرب این دو استاد گران قدر (شیخ بهایی و میرداماد) که علاوه بر علوم روز، در عرفان و انوار قلبی هم از نوادر روزگار بودند، روح و جان ملاصدرا را با ذوق و عرفان نیز آشنا و دمساز کرد. در این دوره بود که صدرا به درک جدیدی از علم و معرفت نائل شد.

۱۴۱- مشرب فلسفی شیخ بهایی و میرداماد چه تاثیری بر ملاصدرا گذاشت؟

مشرب این دو استاد گران قدر که علاوه بر علوم روز، در عرفان و انوار قلبی هم از نوادر روزگار بودند، روح و جان ملاصدرا را با ذوق و عرفان نیز آشنا و دمساز کرد. در این دوره بود که صدرا به درک جدیدی از علم و معرفت نائل شد.

۱۴۲- کتاب الاسفار الاربعه و شواهد الربوبیه را معرفی کنید؟

در کتاب الاسفار الاربعه (اسفار)، ملاصدرا در این کتاب ضمن بیان نظر فلاسفه، نظرات ابداعی و مستقل خود را تبیین می کند. این کتاب بالهام از سفر چهار مرحله ای عارفان تقسیم بندی و تنظیم شده و در نه جلد به چاپ رسیده است. در شواهد الربوبیه کتابی فلسفی است که با شیوه اشراقی تدوین یافته و از کتاب های اولیه ملاصدرا به حساب می آید. او آرا و نظرات اولیه خود را در این کتاب بیان کرده است.

۱۴۳- دو کتاب المبدأ والمعادو المشاعر ملاصدرا شامل چه موضوعاتی است؟

المبدأ والمعاد، می توان خلاصه نیمه دوم اسفار دانست و شامل مباحث خداشناسی و معادشناسی است، از کتب مهم تر ملاصدرا محسوب می شود. والمشاعر، کتاب کوچکی است درباره وجود و موضوعات پیرامونی آن.

۱۴۴- کتب المظاهر الالهيه و حدوث العالم ملاصدرا در چه موضوعاتی بحث می کند؟

المظاهر الالهيه، مانند المبدأ والمعاد است، ولی در حجم کوچک تر. حدوث العالم، کتابی است دربارهٔ چگونگی خلق جهان از نظر فلسفی. ملاصدرا در این کتاب، نظر فلاسفه یونان و فیلسوفان مسلمان را نقل و نقد می کند و نظر خود را ارائه می دهد.

۱۴۵- نظریه ی «تشکیک وجود» ملاصدرا را با ذکر مثال بررسی کنید؟

وجود، حقیقتی واحد است اما این حقیقت واحد، مراتب و درجاتی عالی دارد و به اصطلاح منطق دانان، حقیقتی مشکک است. تشکیک وجود، شدت و ضعف داشتن وجود مانند شدت و ضعف در نور است. نور، حقیقتی یگانه است اما شدت و ضعف دارد. در عین حال، شدت و ضعف نور از حقیقت نور خارج نیست. نور از همان جهت که نور است قوی است؛ نه اینکه با چیزی ترکیب شده و قوی شده باشد، و نور از همان جهت که نور است ضعیف است؛ نه اینکه با چیزی مثل تاریکی ترکیب شده و ضعیف شده باشد. زیرا تاریکی همان نبود نور است. وجود هم همین گونه است.

۱۴۶- ملاصدرا با قبول اصل «اصالت وجود» مسألهٔ تنوع و گوناگونی موجودات را چگونه تبیین نموده است؟

اصولاً ماهیات، کثیر و مختلف اند، اما وجود امری واحد و مشترک است. ماهیت آب غیر از ماهیت شیر است، ماهیت اسب غیر از ماهیت فیل است و ماهیت چوب غیر از ماهیت آهن است. ماهیت های اشیا که همان انواع گوناگون موجودات است، جهانی سرشار از تنوع و اختلاف را تشکیل می دهند که موجودات در آن ذاتاً از یکدیگر متمایز و باهم متفاوت اند. اما مفهوم وجود امری واحد است. اثبات این امر که آنچه در خارج اصالت دارد وجود است نه ماهیت، این نتیجه را بر دارد که اشیا با آنکه از حیث خواص و آثار مختلف اند، همه از آن جهت که موجوداتند یک حقیقت اند. این حقیقت همان اصل هستی اشیاست و اشیا و موجودات مختلف در حقیقت هستی با هم وحدت دارند.

۱۴۷- فلسفه حکمت متعالیه ملاصدرا (صدر المتألهین) چگونه کثرت موجودات را تبیین می کند؟

وقتی ما چیزی را مشاهده می کنیم و متوجه بودن آن می شویم، می گوییم «این هست» و با این جمله از «هستی» و «وجود» آن خبر می دهیم. اگر متوجه چستی آن هم بشویم، می گوییم مثلاً این «سیب است» و با این جمله «چستی» و «ماهیت» آن را بیان می کنیم؛ پس، از هر چیز خارجی دو مفهوم به ذهن مامی آید: «وجود» و «ماهیت» مفهوم وجود در میان همه اشیا مشترک است اما هر شیئی ماهیت خاص خود را دارد. لذا ماهیت، جنبه تمایز و اختلاف اشیاست و وجود، وجه وحدت آنها. به عبارت ساده تر:

وجود ← همه اشیا عالم در بودن با هم تفاوتی ندارند (وحدت موجودات)

ماهیت ← اشیا عالم از حیث ماهیت با هم متفاوت اند (کثرت موجودات)

۱۴۸- ملاصدرا اختلاف موجودات را چگونه تفسیر و توجیه می‌کند؟ با ذکر مثال بررسی کنید.

هر چند وجود، حقیقتی واحد است، اما این حقیقت واحد، شدت و ضعف دارد و به اصطلاح منطقیان، حقیقتی مشکک است؛ تشکیک وجود، شدت و ضعف داشتن وجود مانند شدت و ضعف در نور است. نور، حقیقتی یگانه است اما شدت و ضعف دارد. در عین حال، شدت و ضعف نور از حقیقت نور خارج نیست.

۱۴۹- وحدت حقیقت وجود ملاصدرا به چه معنا می‌باشد؟ با ذکر توضیح دهید؟

ملاصدرا با تکیه بر اصالت وجود می‌گوید حال که اصالت با وجود است و وجود هم امری واحد و وجه مشترک همه اشیا است، پس، واقعیت خارجی امری واحد است. این حقیقت واحد همان اصل هستی اشیا و موجودات مختلف در حقیقت هستی با هم وحدت دارند.

۱۵۰- با طرح مثالی، عبارت «وجود، حقیقتی واحد است اما این حقیقت واحد، مراتب و درجاتی عالی دارد.» را به زبان ساده

و روان تفسیر کنید.

وجود، حقیقتی واحد است اما این حقیقت واحد، مراتب و درجاتی عالی دارد و به اصطلاح منطق دانان، حقیقتی مشکک است. تشکیک وجود، شدت و ضعف داشتن وجود مانند شدت و ضعف در نور است. نور، حقیقتی یگانه است اما شدت و ضعف دارد. در عین حال، شدت و ضعف نور از حقیقت نور خارج نیست. نور از همان جهت که نور است قوی است؛ نه اینکه با چیزی ترکیب شده و قوی شده باشد، و نور از همان جهت که نور است ضعیف است؛ نه اینکه با چیزی مثل تاریکی ترکیب شده و ضعیف شده باشد. زیرا تاریکی همان نبود نور است. وجود هم همین گونه است. وجود قوی با چیزی خارج از خود ترکیب نشده است؛ زیرا خارج از وجود، چیزی نیست، وجود ضعیف هم به همین ترتیب.

۱۵۱- تلاش فلاسفه صدرایی جهت روشن نگه داشتن مشعل پرفروغ حکمت متعالیه چه بود و چه کسانی در این زمینه نقش

داشتند؟

فلاسفه بزرگ صدرایی تلاش کردند نظرات عمیق و گاه پیچیده ملاصدرا را تحلیل و تبیین کنند و به دانشجویان فلسفه آموزش دهند؛ تا اینکه این میراث عظیم فلسفه به روزگار معاصر رسید. در این روزگار نیز حکمایی مانند میرزا ابوالحسن رفیعی قزوینی، میرزا مهدی آشتیانی، آقامیرمحمد کاظم عصّار و آقامحمد رضا قمشه ای مشعل پرفروغ حکمت را روشن نگه داشتند و به نسل امروز رساندند.

۱۵۲- مباحث کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم علامه طباطبایی چه بود؟

علامه در این کتاب نه تنها ارکان ماتریالیسم را نقد می کند بلکه یک دوره فلسفه اسلامی را به گونه ای ارائه می دهد که پاسخ گوی مسئله های روز هم باشد.

۱۵۳- نتیجه اعتقاد به اصالت وجود را شرح دهید؟ (نهایی دی ماه ۹۸)

ملاصدرا با تکیه بر اصالت وجودی گوید حال که اصالت با وجود است و وجود هم امری واحد و وجه مشترک همه اشیا است، پس، واقعیت خارجی امری واحد است. این حقیقت واحد همان اصل هستی اشیا و موجودات مختلف در حقیقت هستی با هم وحدت دارند.

۱۵۴- نظر ملاصدرا (حکمت متعالیه) با کمیک نظریه تشکیک وجود اختلاف موجودات چگونه تفسیر شده است؟ (نهایی شهریور دی ماه ۹۸)

تشکیک وجود، شدت و ضعف داشتن وجود مانند شدت و ضعف در نور است. نور، حقیقتی یگانه است اما شدت و ضعف دارد. در عین حال، شدت و ضعف نور از حقیقت نور خارج نیست. نور از همان جهت که نور است قوی است؛ نه اینکه با چیزی ترکیب شده و قوی شده باشد، و نور از همان جهت که نور است ضعیف است؛ نه اینکه با چیزی مثل تاریکی ترکیب شده و ضعیف شده باشد. زیرا تاریکی همان نبود نور است. وجود هم همین گونه است. وجود قوی با چیزی خارج از خود ترکیب نشده است، زیرا خارج از وجود، چیزی نیست، وجود ضعیف هم به همین ترتیب.

۱۵۵- با توجه به مبانی ملاصدرا (حکمت متعالیه) منظر از تشکیک وجود چیست؟ (با اندکی تغییر نهایی خرداد ماه ۹۸)

وجود، حقیقتی واحد است اما این حقیقت واحد، مراتب و درجاتی عالی دارد. و به اصطلاح منطبق دانان، حقیقتی مشکک است. تشکیک وجود، شدت و ضعف داشتن وجود مانند شدت و ضعف در نور است. نور، حقیقتی یگانه است اما شدت و ضعف دارد. در عین حال، شدت و ضعف نور از حقیقت نور خارج نیست.

۱۵۶- روش مشرب و تحقیق حکمت متعالیه (صدرايي) را توضیح دهید؟

فلسفه ای که صدر المتألهین بنیان گذاشت و آن را رسماً «حکمت متعالیه» نامید، است. نتیجه تکاملی دو مشرب گذشته، فلسفه مشاء و فلسفه اشراق و نیز انس دائمی وی با وحی الهی و قرآن کریم بود به عبارت دیگر، در شخصیت وجودی ملاصدرا برهان عقلی و شهود قلبی و وحی قرآنی با هم الفت یافته اند و از این الفت، فلسفه ای برآمده که سرآمد فلسفه های قبل است.

۱۵۷- چرا بهره مندی ملاصدرا از عرفان و شهود یا وحی قرآنی، فلسفه‌ او را از معیارهای پذیرفته شده در دانش فلسفه

تهی نمی سازد و به عرفان یا کلام تبدیل نمی کند؟

زیرا وی در مقام فیلسوف می داند که میزان و ملاک فلسفی بودن یک متن یا سخن، این است که اولاً هر مبحثی که طرح می کند، به موضوع فلسفه، یعنی موجود بما هو موجود، مربوط باشد و به آن برگردد. ثانياً متکی بر عقل و استدلال عقلی باشد، نه شهود قلبی و بیان نقلی. ایشان این اصل را در آثار فلسفی خود، به خصوص در اسفار، مراعات کرده و در هر موردی که از شهود یا وحی الهی بهره برده، از این دو منبع نه به عنوان پایه استدلال بلکه به عنوان تأیید و شاهد کمک گرفته است.

۱۵۸- با توجه به دیدگاه ملاصدرا، میزان و ملاک فلسفی بودن یک متن یا سخن چیست؟

اولاً هر مبحثی که طرح می کند، به موضوع فلسفه، یعنی موجود بما هو موجود، مربوط باشد و به آن برگردد. ثانياً متکی بر عقل و استدلال عقلی باشد، نه شهود قلبی و بیان نقلی.

۱۵۹- طرفداران اصالت وجود و طرفداران اصالت ماهیت در مورد وجود و ماهیت چه عقیده‌ی دارند؟

کسانی که ماهیت را اصل می دانند، وجود را نتیجه انبزاع ذهن و امری اعتباری می دانند و برعکس، طرفداران اصالت وجود معتقدند که ذهن، مفهوم ماهیت را به تبع وجود، نزد خود می سازد و اعتبار می کند.

۱۶۰- نظریه اصالت وجود ملاصدرا را با ذکر مثالی توضیح دهید؟

ملاصدرا طی مباحث مفصلی ثابت می کند که واقعیت خارجی، مصداق مفهوم وجود است. آنچه واقعیت خارجی را تشکیل می دهد، وجود است نه ماهیت، و از آنجا که هر وجودی با تعینی خاص در خارج هست، از این تعین خاص مفهوم «ماهیت» به دست می آید؛ مثلاً وجود انسان ویژگی‌ها و تعینات خاصی دارد که، زمینه ساز مفهوم انسان در ذهن ماست و وجود اسب ویژگی‌ها و تعینات دیگری دارد که مفهوم اسب را به ذهن مامی آورد. پس، آنچه واقعیت خارجی را تشکیل می دهد و در خارج اصالت دارد، وجود انسان و اسب و مانند آنهاست نه ماهیت. ماهیت انسان و اسب، مفهومی است که از این وجودها انتزاع می شود.

۱۶۱- با توجه به نظریه اصالت وجود ملاصدرا، آیا می توانیم بگوییم، «وجود و ماهیت هر دو اصیل اند» یا «هیچیک اصیل نیستند»؟ توضیح دهید.

ملاصدرا طی مباحث مفصلی ثابت می کند که واقعیت خارجی، مصداق مفهوم وجود است. آنچه واقعیت خارجی را تشکیل می دهد، وجود است نه ماهیت، و از آنجا که هر وجودی با تعینی خاص در خارج هست، از این تعین خاص مفهوم «ماهیت» به دست می آید؛ مثلاً وجود انسان ویژگی ها و تعینات خاصی دارد که، زمینه ساز مفهوم انسان در ذهن ماست و وجود اسب ویژگی ها و تعینات دیگری دارد که مفهوم اسب را به ذهن مامی آورد. پس، آنچه واقعیت خارجی را تشکیل می دهد و در خارج اصالت دارد، وجود انسان و اسب و مانند آنهاست نه ماهیت. ماهیت انسان و اسب، مفهومی است که از این وجودها انتزاع می شود.

۱۶۲- فیلسوف و متفکر معاصر حوزه قم را نام برده و دو نمونه از ابعاد شخصیتی او را بنویسید؟

امام خمینی، ۱- حضرت امام که از متفکران بزرگ عصر ما بود و در همه علوم اسلامی تبحر بسزایی داشت، در فلسفه نیز صاحب نظر بود. ۲- گرچه جنبه سیاسی و فقهی امام و رهبری معجزه آسای آن بزرگوار در انقلاب اسلامی باعث شد تا دیگر ابعاد شخصیت ایشان کمتر آشکار شود، واقعیت این است که ابعاد فلسفی و عرفانی شان نیز بسیار درخشان بود. ۴- شخصیت های فلسفی معاصر، قبل از حضور در درس علامه طباطبایی، سال ها از درس های فلسفی امام بهره می بردند.

۱۶۳- فعالیت علمی علامه طباطبایی در چه زمانی آغاز شد؟ توضیح دهید.

در زمانی آغاز شد که اندیشه های جدید و مکتب های فلسفی از اروپا به ایران آمده بودند و تفکرات ماتریالیستی و مکتب مارکسیسم در حال گسترش در ایران بود. وی ابتدا جلساتی با حضور طلاب با استعداد تشکیل داد و به نقد مبانی فلسفه های جدید و به خصوص مارکسیسم اقدام کرد.

@ جواب فعالیت ها و تمرینات درس یازدهم: دوران متأخر

برداشت ص ۸۲

در پاسخ به سؤال اول، می توان گفت ملاصدرا، همچون سهروردی توجه خاصی به شهود عرفانی و اشراق از جانب خداوند داشته و وحی قرآنی را از همین سنخ می دانسته و معتقد بوده حقیقت وحی، همان اشراق علم از جانب خداوند بر قلب پیامبر است. در پاسخ به سؤال دوم هم می گوییم زیرا قرآن کریم مصداق کاملی از علم لدنی و افاضه شده از جانب خداست و در همین کتاب شریف از چنین علمی برای همه پیامبران یاد شده و فرموده: العلم نور یقذفه الله فی قلب من یشاء

خیر. اولاً باتوجه به اینکه روش فیلسوف در بررسی و بحث از مسائلی مانند اثبات خدا، روح، عقل و... با متکلم متفاوت است. روش فلسفه برهانی است ولی روش کلام جدلی است (اصول و مقدماتی که مبنای بحث فلسفی قرار می گیرد با اصول و مبادی علم کلام تفاوت اساسی دارد).

ثانیاً بحث از اینگونه مسائل به نوعی بحث از وجود واحکام و عوارض آن است (وجود خدا، روح و...) ثالثاً نتیجه ای که فیلسوف قرار است به آن برسد از قبل مشخص نیست و یک بحث مستقل و آزاد است ولی در کلام چون هدف اثبات اصول و عقاید دینی است، آنچه در شرع بیان شده به عنوان مبنا و مسلّم در نظر گرفته می شود و از طریق استدلال های عقلی اثبات می شود.

ملاحظه راهنمای معلم: یکی از عواملی که سبب توفیق ملاصدرا در تأسیس حکمت متعالیه شد، درک عمیق ایشان از معارف قرآن کریم و سخنان پیامبر اکرم و اهل بیت (ص) بود. وی توان فلسفی خود را صرف درک عمیق این کلمات کرد و همین امر سبب شد که وی به اندیشه های جدیدی نیز دست یابد. لذا برخی گمان کرده اند که وی از فلسفه خارج شده و به دفاع از دین که همان علم کلام باشند، پرداخته و یک الهیات دینی به وجود آورده است. اما حقیقت این گونه نیست. ملاصدرا در مقام تبیین فلسفی مسائل در آنجا که در حال نوشتن کتاب فلسفی بوده از قاعده فلسفه عدول نکرده و از آن تبعیت کرده است. بحث فلسفی، نگاه فلسفی است که پیرامون موجودات مابعد موجود و باروش عقلی صورت بگیرد و ملاصدرا از این قاعده پیروی کرده است؛ یعنی درست است که وی الهامات عرفانی زیادی داشته و آیات و روایات پیام های فراوانی در برداشته اند، اما این الهام ها و پیام هادرفلسفه وی تبدیل به استدلال شده و پذیرفته شده اند، نه صرفاً به عنوان یک الهام شهودی یا پیام قرآنی.

پایان

موفق و سلامت باشید

سید احمد صمدانی اقدم

روز سه شنبه ۹۸/۱۱/۲۹